

Almanac de Interlingua

Numero 75 – Maio 2016

Editor: Cláudio Rinaldi (almanacdeinterlingua@yahoo.com.br)

Benvenite a Panama!

Poc pais es obediva tanto ben al directiones nordamerican. Le proprie existentia de Panama como pais independente se debe plus al projectos statounitese que al autodetermination del populo panaman. Il es ver que il habeva un prime tentativa de separar se de Colombia in 1843, ma solmente quando le Statos Unite decideva assumer le interpresa que ni Ferdinand de Lesseps ni Gustave Eiffel poteva concluder le independentia se concretizava. In menses, eveniva le proclamation de soberania e recomenciava le constuction del canal interoceanic.

Un consequentia del installation del Zona del Canal es que le Citate de Panama poteva crescer verso un sol direction, post que al altere il habeva un barriera erecte per le armae statounitese. Le division existeva ancora quando George Bush mandava deponer le general Manuel Noriega, un creatura de CIA qui habeva devenite indocile e cuje involvamento con le traffico de cocaina e con Bush ipse habeva venite al cognoscentia public. Quando le canal era devolute a Panama, in 1999, le historia de iste citate longe e stricte passava per un grande cambio. La il habeva tunc solo quatro edificios alte e nulle potential touristic, plus un immense apprehension ben reportate per le novella de spionage *Le sartor de Panama*. Poc personas credeva tunc que le canal se livrarea al panameanos, tante lucro illo produceva e tante importantia strategic illo habeva pro le transporto de mercantias sur naves. Honorate le parola, totevia, le miliardarios del mundo passava a considerar Panama un destination ben attractive pro lor investimentos. In quindecie annos, le quantitate de grattacelos saltava a duo centos e le citate ganiava le supernomine Dubai del Americas. Un de illos, un hotel con septanta etages al orlo del mar, pertine al ora candidato republican Donald Trump.

Adaptate de mi conto comic *A tecnologia do silêncio*, composite a partir de un viage de turismo al Citate de Panama in decembre 2015 e publicate recentemente in mi blog personal (<http://naughts-n-crosses.blogspot.com>). Le mentionate novella *The Tailor of Panama*, per John le Carré, era publicate in 1996 e deveniva film in 2001.

Le guerra matre

Tote le pais del Organisation del Statos American votava contra le invasion de Panama, excepto le Statos Unite. Non obstante, George Bush ageva.

Le Muro de Berlin habeva cadite poco plus que un mense antea. A mesura que Moscova perdeva controlo sur su cortil, Washington se sentiva plus incoragiata a manovrar sur le sue. Le collasso sovietic dava al statouniteses le opportunitate de supponer incontroverse lor ideologia. Como il eveni con quasi tote action militar, varie justificationes poterea esser offerte. In celle momento, le objectivo de installar un regime democratic era lo que plus conveniva.

Secundo le historico John Coatsworth, le statouniteses deponeva quaranta-un governamentos latinoamerican inter 1898 e 1994. Plure cambios de regime se admitteva ostensivamente, a fin que le latinos apprendeva a “eliger bon homines”, in parolas de Woodrow Wilson. Le nationes latinoamerican se sentiva tunc sub menacia quando le ambassator de Bush discursava ante illos, associante le action bellic contra Panama al unda democratic del est europe. “Hodie nos vive tempores historic,” diceva Luigi Einaudi, “quando un grande principio se dissemina como foco per le mundo. Iste principio, lo sape nós totes, es le idea revolutionari de que le personas, non le governamentos, es soveran.”

Installar un regime democratic, combatter le traffico de drogas, proteger le Canal de Panama e le population statounitese que viveva lá. In nomine de iste objectivos, le “operation juste causa” invade le Citate de Panama in 1989. Per le prime vice, le notitias del guerra arriva al audientia immediatamente – los del Guerra de Vietnam veniva con 24 horas de retardo! Le pressa celebra le precision del attaccos, ma ignora le devastation del quartiere El Chorrillo. Le guerra deveni un pecia de propaganda pro democratia.

Nocte e die, le novas se renova continuemente sur un banda al pede del schermo. Punctos luminose verde representa un guerra mechanic sin corpores, un videogame cuje scopo es installar le sacre, absolute e conveniente Democratia, non importa ubi, non importa como.

Panama es un preparation technic pro le Guerra del Golfo, que comenciara celle mesme anno e contara sur *smart bombs* a illuminar le celo nocturne de Baghdad con transmission in vivo. Television per cable, communication per satellite, equipamento de vision nocturne, le guerra in *real time*, con narration, replays e patrocinatores, como un match de baseball o de football. Le audientia a consumer le omnipotentia que salva le mundo del mal e glorifica America. “Nos ha colpate de pede le syndrome de Vietnam de un vice per totes”, exultava tunc Bush.

Le democratia passa a integrar le lista de motivos justificante que un guerra se initia. Bush es totevia considerate un commandante prudente. Ille admitte le limites de

su fortias armate e restringe le actiones in le Golfo al minimo necessari pro su interesses de momento, un attitude ben diverse de lo de su filio al occasion de invader Afghanistan e Iraq e declarar su catastrophic “guerra global al terror” – cuje denomination original era “operation justitia infinite”. Del principio exposite per le ambassador Einaudi al Naciones American deriva le “agenda de libertate” de George W. Bush pro le annos 2000: le idea de que le democratia secundo Washington es un valor universal, que le Historia cammina inexorablemente verso iste valor, e que quicunque cuje ideas confronta iste valor merita esser eliminate.

Thomas Pickering, ambassador de Bush le patre, commenta que le Operation Juste Causa in Panama creava un propension a creder que le fortia potea sempre provider resultado plus rapide, efficace e chirurgic que le diplomatia. Le captura facile de Noriega indicava que on habeva nulle necessitate de ingagiar le communitate international.

Basate sur le articulo *How Our 1989 Invasion of Panama Explains the Current US Foreign Policy Mess*, per Greg Grandin, publicate le 23 decembre 2014 in le sito jornalistic www.motherjones.com.

Papiros incommode

Le jornal german *Süddeutsche Zeitung* ha obtenite undecce milliones de documentos confidential de Mossack Fonseca, un del firmas le plus discrete del mundo. Con sede in Panama, iste compania con quaranta annos de tradition adjuta lor clientes a lavar pecunia, occultar patrimonio e evitar impostos per medio del apertura de offshores, o sia interprisas constituite foras del residentia fiscal de lor proprietarios, qui pote tunc mover pecunia e acquirer immobiles sin que lor persona physic sia cognite.

Denominate *Panama Papers* per le media, iste fuga de probas es incommode perque mitte in evidentia nomines celebre del politica mundial. Le prime-ministro britannic David Cameron e le presidentes syrie Bashar Al-Assad, russe Vladimir Putin, argentin Mauricio Macri e de FIFA Gianni Infantino, ecce alcun del personalitates qui ha confidite lor patrimonio a Mossack Fonseca. Le lista complete exhibe duodece chefs de stato actual e ancian plus sexanta personas associate a illes, ultra millionarios e miliardarios de plure partes del mundo. Le prime-ministro islandese Sigmundur Davíð Gunnlaugsson, anque implicate, se dimitteva le 5 april, duo dies post que le papiros veniva a public.

Le direction del compania panaman declarava que su propositos es legitime, que illo ha operate in iste mercato sin jammais haber suffrite un accusation criminal, que il es quasi impossibile omitter al bancas le origine del fundos e le identitate de lor beneficiarios, e que tante altere companias age identicamente. Le direction del Consortium International de Jornalismo Investigative, organo per medio de que le scandalo deveniva public, afirma que le documentos in question reporta negocios diari del firma per le ultime quaranta annos, e que lor fuga debe revelar se le plus grande colpo contra le mundo parallel del offshores in tote le tempores, date le extension del documentos revelate. In toto, quindecce mille interprisas era create per Mossack Fonseca.

Constituer un offshore es legal in quasi tote pais, proviste que on declara su existentia e su rentas al governmento al occasion de pagar le impostos. Omitter iste information es crimine.

Como explicar a un puero de cinco annos qué es un offshore

Al reciper tu pecunia de tasca, tu lo mitte in un porchetto, que resta sur un planca in tu guardaroba. Tu mamma sape sur isto e verifica tu porchetto de tempore in tempore, dunque illa sape quando tu ha misse plus de monetas lá e quando tu ha dispense parte de tu pecunia.

Ma un die tu non vole plus que mamma sape sur tu pecunia, dunque tu obtene un secunde porchetto, que tu guarda secretamente in casa de tu amico Pepe. Tu scribe tu nomine sur illo e lo mitte in le guardaroba de Pepe, cuje mamma es sempre occupate e non memora de verificar le porchetto de su infantes. Tu sape que, con Pepe, tu porchetto secreta essera allora in securitate.

Tote le infantes del quartiere lo trova un bon idea e decide confider lor porchettos extra a Pepe. Un die, nonobstante, le mamma de Pepe discoperi que su guardaroba es plen de porchettos. Illa deveni irate e informa al mammas de tote le infantes del quartiere.

Non tote le infantes ageva assi con mal intention. Eric voleva occultar su pecunia del fratre plus vetere, qui sempre lo furava. Natasha voleva sparniar pro comprar un dono a su mamma sin que illa lo discoperiva antea. Azim haveva nulle ration pro facer lo, ma ille trovava le idea divertente.

Ma multe infantes ya lo faceva per un mal motivo. Elizabeth robava del amichettos lor pecunia del prandio in schola e non poteva riscar se a que su mamma lo discoperiva. Pietro furava del portamonetas de su mamma. E Pauletto voleva comprar dulces sin que su mamma notava, post que ille era in dieta.

In vita real, un pila de personas importante era surprise al inviar lor porchettos a casa de Pepe in Panama, e ora lor mammas ja lo sape toto. Tosto, nos debe saper quales ageva assi per motivo explicabile e quales non. Al momento, totes es in complication.

Adaptate de *How to explain offshore banking (and when it is naughty) to a five year old*, publicate per le jornal britannic *The Guardian* le 5 april 2016. Le Pepe del articulo original se appella Johnny.

Republica Tchech, ma tu pote appellar me Tchechia

Al dissolution de Tchecoslovachia, su duo pais es constituite se denomina le Republica Tchech e le Republica Slovac. Le ultime es cognite como Slovacchia, ma le prime ha habite nulle denomination curte in plure idiomas. Ora le governmento tchech vole que le forma *Czechia* passa a usar se in anglese e que un forma analoge se dissemina in tote linguas.

Como le Republica Francese es dicte simplemente Francia e le Federation Russe es reducte a Russia, multe tchecos se incommoda con le absentia de un nomine plus practic pro inscriber sur uniformes sportive e productos de exportation, inter alteres. Plure tchecos ha adoptate ja le parola *Česko*, ma ni totes lo ama. Alcun linguas ja usa regularmente formas breve, p.ex. germano *Tschechien*, francese *Tchéquie* e greco

Τσεχία (*Tsekhía*). In inglese, le pressa soleva scriber *Bohemia* durante le 20e centennio, ma iste denomination esserea improprie perque se refere a un sol region del currente pais, constitute per Bohemia, Moravia e Silesia. A ocasiones, companias tchec scribe *Czechlands* sur lor etiquettas, o simplemente le adjectivo *Czech*.

Criticos al proposition del presidente Miloš Zeman de communicar le nove nomine al Naciones Unite argumenta que le cambio implica dispendio de pecunia pro alterar inscriptiones e que le nove parola pote confunder se con *Chechnya*, le denomination del region semiautonomie russe Chechenia in inglese.

Un mission difficile

Si comprender Interlingua non es difficile pro le occidentales litterate, usar iste lingua auxiliar in modo active non sempre es intuitive. Un question que causa dubita non solo al initiates, ma anque a usatores experiente es decider qual suffixo derivative on debe preferer. *Lavage*, *lavamento* o *lavatura*? O essera tote le tres correcte? *Transferentia* o *transferimento*? *Uso* o *usage*? *Uruguayo* o *uruguayano*? *Arabe* o *arabic*?

Mesmo si le constructores de Interlingua essayava de provider parolas le plus international possibile, il existe casos in que il es impossibile esser totalmente impartial e rational. Tanto *arabe* como *arabic* es parolas international, comprensibile a prime vista, usate in plure linguas de controlo, ben que non sempre del mesme modo. On poterea mesmo includer *arabian* a iste lista, sin ulle damno al comprehension immediate. In tal casos, Interlingua sovente considera le expression integre: on sole dicer p.ex. pais arabic e lingua arabic, ma Peninsula Arabic e numerales indoarabic. Equalmente, on se refere sovente al lingua italian, ma al Peninsula Italic.

In alcun casos, le varietate de suffixos pote indicar un distinction de senso. Assi, german (relative a Germania) non es le mesme cosa que germanic (relative a diverse populos, ci include germanos, svedeses, hollandeses, angleses, islandeses...).

Le election de un suffixo derivative es thema controversa in linguas proxime e mesmo inter dialectos de un mesme lingua. In basso on vide alcun exemplos de divergentia in le standards brasilian e lusitan del lingua portugese, comparate con espaniol e Interlingua:

Portugese de Brasil	Portugese de Portugal	Espaniol	Interlingua (IED)
canadense	canadiano	canadiense	canadian
panamenho	panamiano	panameño	?
palestino	palestiniano	palestino	palestin
israelense	israelita	israelí	israelita
norueguês	norueguês	noruego	norwegian
chinês	chinês	chino	chinese
pagamento	pagamento	pago	pagamento
cobrança	cobrança	cobro	levata
recordação	recordação	recuerdo	remembrantia
parada	paragem	parada	halto
ajuste	ajustamento	ajuste, ajustamiento	adjustamento
orçamentário	orçamental	presupuestario	budgetari
validade	validade	validez	validitate
superfaturamento	sobrefacturação	sobrefacturación	?
decolagem	descolagem	despegue	?
lavagem	lavagem	lavado	lavage, lavatura, lavamento